

Historiozofia Hegla

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Historiozofia Hegla

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Jak zapewne wiesz, najczęściej przedstawianą i najchętniej badaną częścią heglowskiego systemu filozoficznego jest historiozofia. Już sam ten fakt sprawia, że powinniśmy poświęcić jej więcej uwagi, istnieją jednak jeszcze inne powody ku temu. Najważniejszym z nich jest to, że bywa ona w wielu punktach mylnie interpretowana, co pociąga za sobą konieczność jej poprawnego przedstawienia. Rozpatrzmy więc, czym jest historiozofia, jaką jej wizję wyłożył Hegel oraz na czym polega specyfika jego teorii.

Twoje cele

- Zdefiniujesz, czym jest filozofia dziejów.
- Poznasz jedną z najpopularniejszych i najważniejszych koncepcji historiozoficznych.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób niemiecki filozof rozumiał proces dziejowy.
- Określisz miejsce rozważań historiozoficznych w systemie Hegla.

Czym jest historiozofia?

Jak wiemy, wszystkie nauki szczegółowe posiadają swoją własną filozofię lub odrębną [dziedzinę filozoficzną](#), która dokonuje szerokiego namysłu nad ich przedmiotem badań i praktycznym wykorzystaniem wiedzy, którą dana nauka zdobywa.

Lekarz praktyk, aby dobrze wykonywać swój fach, musi być zaznajomiony z etyką lekarską i moralnością medycyny, prawnik winien znać filozofię prawa, przedsiębiorca – etykę biznesu, a szanujący się artysta – być zaznajomiony z estetyką. Nie inaczej jest z historią, która posiada swój własny namysł filozoficzny.

Pierwszy raz nazwą „filozofia historii” posłużył się włoski myśliciel Giambattista Vico, w wydanej po raz pierwszy w roku 1725 pracy *Nauka nowa*. Od tej pory przedstawiciele kolejnych epok, powołując się na materiały, jakich dostarczały badania historyczne, kreśliли całościowe wizje dziejów lub po prostu odwoływali się do pewnych prawidłowości, jakie w tychże dziejach odnajdowali.

Filozofia historii, zwana też filozofią dziejów, została zaproponowana już przez Woltera, który postulował filozoficzny namysł nad dziejami, wychodzący poza zwykłe badania historyczne i starający się poszukiwać w dziejach ludzkich pewnych mechanizmów – tendencji, powtarzających się motywów, stałych prawidłowości itd.

Źródło: Maurice Quentin de La Tour, *Portret François Marie Aroueta, znanego jako Wolter (1694-1778)*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nim jednak przejdziemy do ukazania powodów, dla których do dziś heglowska filozofia historii jest tak popularna, winniśmy jeszcze wspomnieć o naszym rodaku – Augustcie Cieszkowskim. Ten bowiem, w swej pracy *Prolegomena do [historiozofii](#)*, wprowadził zupełnie nowy termin, używając

go już w jej tytule. Polski filozof chciał, aby nazwa „historiozofia” była rozumiana nieco inaczej niż „filozofia dziejów”. Ta druga dyscyplina miała w jego mniemaniu jedynie odkrywać sens dziejów tkwiący w nich obiektywnie, ta pierwsza zaś – stanowić praktyczne zastosowanie czerpanej z nich wiedzy. Jednak analiza literatury, jaka od jego czasów się pojawiła, nie pozostawia wątpliwości, że dziś możemy tych trzech terminów („filozofia dziejów”, „filozofia historii”, „historiozofia”) używać synonimicznie.

August Cieszkowski (1814–1894)

Źródło: Maksymilian Fajansd, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Miejsce historiozofii w doktrynie Hegla

Zacznijmy od prostych pytań: Dlaczego kwestie heglowskiej filozofii dziejów do dziś cieszą się taką popularnością? Dlaczego jego historiozofia tak mocno odstaje od całości jego systemu? Dlaczego wreszcie jego *Wykłady z filozofii dziejów* – w przeciwieństwie do innych prac filozofa – tak lekko się czyta? Odpowiedź jest bardzo prosta: ponieważ to nie on je napisał.

Wspomniana poczytna praca powstała jako kompilacja prywatnych notatek filozofa oraz notatek, jakie przez kilka semestrów spisywali jego berlińscy studenci. Nie oznacza to, że Hegel poświęcał historiozofii mniej uwagi niż innym zagadnieniom swego systemu filozoficznego. Sam zapowiadał, że jej wszystkie kwestie opracuje w szerokiej, wyczerpującej pracy, gdzie zostaną dokładnie

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831)

Źródło: Jakob Schlesinger, *Filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

zaprezentowanie. Niestety, filozof zmarł na cholere 14 listopada 1831, nie zdążył więc spełnić swej obietnicy.

Dopiero Edward Gans – jeden z jego ulubionych uczniów, o którym sam mówił, że rozumiał go w zasadzie najlepiej ze wszystkich, podjął się opracowania tego pośmiertnego dzieła. Jest ono dzięki temu spójne, bardzo lekkie w odbiorze, a przez to – chętnie czytane i opracowywane.

Musimy jednak pamiętać o kilku kwestiach:

Po pierwsze, czym innym są notatki sporządzane przez wykładowcę na potrzeby wykładów dla studentów, a czym innym tekst rozprawy filozoficznej. Każdy wykładowca zupełnie inaczej opracowuje i jedno, i drugie materiały. Po drugie, wykłady mają zazwyczaj charakter bardziej ogólny, służą prostemu wyłożeniu niektórych zagadnień, a rozprawa filozoficzna ma na celu zwięzłe wyłożenie wszystkich zagadnień. Po trzecie, zawsze trzeba z rezerwą podchodzić do tego, co i jak spisywali studenci. Pomimo najlepszych intencji ich notatki nigdy nie będą wiernym odzwierciedleniem słów profesora. Po czwarte wreszcie, nie wiemy i wiedzieć nie możemy, co odpowiedziałby Hegel na metodę, treść i ujęcie szczegółowych kwestii, jakie zaprezentował Gans w pracy, której autorstwo przypisane zostało właśnie Heglowi.

Edward Gans (1809–1839)

Źródło: *Edward Gans*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dzieje jako proces uświadamiania wolności

Zacniemy od kluczowego pojęcia, jakim jest tu [Absolut](#). Jednak najpierw powtórzmy starą, obiegową opinię, o której zawsze należy pamiętać: „Hegla nie da się zrozumieć – trzeba się go nauczyć na pamięć”. Jest to anegdotka, która półzartem oddaje ważną treść: koncepcja niemieckiego filozofa jest na tyle oryginalna i zamknięta, że aby dobrze ją zrozumieć, trzeba do niej podejść z czystym umysłem i starać się nadążać za treściami, jakie po kolei nam przedstawia.

Absolut, nazywany też duchem absolutnym, jest ze swej natury odwieczny i nieskończony. Jest tym, co filozofia stara się zgłębić, co sztuka próbuje manifestować w swoich dziełach,

a religia oddaje mu cześć, nazywając go po prostu Bogiem. Tak, w religii określenie „Absolut” jest synonimem Boga. Nie, nie możemy powiedzieć, że Bóg i Absolut to jedno i to samo, bo wtedy znacznie spłycilibyśmy rozumienie tego, czym jest – przecież obok religijnej interpretacji tego pojęcia istnieją także jego filozoficzne i artystyczne znaczenia. Jaki jest stosunek ducha absolutnego (Absolutu) do ducha subiektywnego (człowieka)?

Jest on dwojakiego rodzaju. Duch absolutny stanowi konglomerat, agregat (połączony i scalony zbiór) duchów subiektywnych. Można powiedzieć nieco prościej, że umysły wszystkich żyjących ludzi, jako absolutna całość, stanowią właśnie Absolut. Z drugiej strony każdy duch subiektywny partycypuje (uczestniczy swoim umysłem) w tym, co zwiemy Absolutem. Jak więc widać, oba te duchy są ze sobą sprzężone – zachodzi między nimi relacja tak silna, że nie można mówić o istnieniu jednego bez drugiego.

Zanim wyjaśnimy, czym w takim razie jest historia, musimy dokonać ważnego spostrzeżenia.

Już Immanuel Kant stwierdził, że czas i przestrzeń są czystymi formami naoczności. Brzmi to zawile, jednak można Kantowskie odkrycie wyłożyć nieco prościej: czas i przestrzeń są sposobami, w jakie człowiek poznaje otaczający go świat. Wszystkie byty (przedmioty) zawsze jawią się człowiekowi jako przestrzenne i czasowe – znajdują się w pewnym konkretnym miejscu, poznajemy je zaś w takiej wersji, jaką prezentuje nam konkretny czas ich doświadczania. Byty (przedmioty) występują więc obok siebie (w przestrzeni) i po sobie (w czasie). Hegel nie tylko podzielał Kantowskie przekonanie, ale również zastosował je w swoich rozważaniach o Absolutcie.

Immanuel Kant (1724–1804).

Źródło: Johann Gottlieb Becker, *Immanuel Kant (1724-1804)*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wiemy jednak, że Absolut jest wieczny i niezmienny, a to oznacza, że jest pozaczasowy. Można wręcz stwierdzić, że Absolut, rozumiany przecież jako nieskończony Rozum (a w religii jako Bóg), zawsze widzi świat jako całość – w każdym możliwym momencie i wszystkie jego miejsca. Jak zatem pogodzić jego istnienie z istnieniem ducha subiektywnego? Przecież człowiek jest istotą skończoną. W przestrzeni ogranicza go ciało, w czasie – okres jego życia.

Czas i przestrzeń są ludzkimi sposobami postrzegania świata, Absolut jest pozaczasowy i pozaprzestrzenny. Nie ma sensu pytać, gdzie jest Absolut i co robi w danym momencie, bo ani przestrzeń, ani czas go nie

dotyczą. Jaka jest więc zależność między Absolutem i człowiekiem, duchem nieskończonym i duchem skończonym? Skoro obie te formy ducha są ze sobą nieodzownie połączone, to jaki jest stosunek Absolutu do dziejów ludzkich, skoro te zawsze dzieją się gdzieś i kiedyś (w czasie i w przestrzeni)? Na to pytanie odpowiada fenomen historii.

Dzieje są procesem rozumnym. Nie ma co do tego wątpliwości – wszak zachodzący w nich rozwój jest liniowy, prosty i dobrze zaplanowany. Dzieje są też świadectwem rozwoju człowieka. Jeśli coś się w nich rozwija, jeśli zachodzi w nich jakikolwiek postęp, to jest to postęp rozumu ludzkiego i propagowania idei wolności. Na tym polega ich sens, że rozwija się w nich ludzka rozumność, która coraz wyraźniej ukazuje człowiekowi, że jest istotą myślącą, a przez to – wolną.

Pamiętajmy jednak, że umysły wszystkich ludzi stanowią agregat, jakim jest Absolut. Postęp na drodze rozumu i wolności ducha subiektywnego jest więc także drogą postępu Absolutu. Absolut, tak samo jak ludzie, dochodzi w procesie dziejowym do pełnego poznania samego siebie – do uświadomienia sobie swej własnej istoty, która polega na pełnej świadomości własnej wolności i pełnej realizacji zasad rozumu. Jak wiemy, Absolut jest Rozumem – w tym znaczeniu, dzięki człowieczej historii, staje się Rozumem zupełnym. Przypomnijmy i podkreślmy jeszcze raz, że Absolut jest pozaczasowy. Dlatego też dzieje ludzkie stanowią dla niego pewien rodzaj zwierciadła. Jak stwierdza Hegel, Absolut jedynie „przegląda się w dziejach”, jednak sam czas, jaki upływa w dziejach ludzkich, „nie dotyczy” Absolutu. Czas dotyczy duchów subiektywnych, za pomocą których, dzięki ich historii, uświadomił on sobie własną doskonałość, czyli wolność i rozumność.

Albo też odwrotnie: ludzie przebywają w czasie drogę, jaką stanowią ich dzieje, a dzięki temu stopniowo, mozolnie, nie bez krzywd i ofiar odkrywają swą rozumność i wolność. Poprzez wszystkie poświęcone pokolenia, urzeczywistniające pełnię tych dwóch idei, Absolut, który jest pozaczasowy, którego „czas nie dotyczy”, może sobie popatrzeć, jak doszło do całkowitej realizacji jego istoty.

Słownik

Absolut (heglowski)

kluczowe pojęcie filozofii heglowskiej; Hegel rozróżniał trzy stopnie ducha: duch subiektywny (pojedynczy człowiek – dusza jednostkowej jaźni), duch obiektywny (na przykład całe narody, stanowiące agregaty duchów subiektywnych – najwyższą formą jego objawiania się i samoorganizacji jest państwo) i duch absolutny (Absolut – niczym nieuwarunkowana, najwyższa forma ducha); w czasowej historii pozaczasowy duch absolutny wykorzystuje duchy subiektywne i obiektywne, aby dążyć do własnej pełni – uświadomić sobie pełnię swej wolności, a więc pełnię swej istoty; zdaniem Hegla duch absolutny przejawia się w trzech sferach: filozofii (dążącej do odkrycia Absolutu), sztuce (dążącej do przedstawienia Absolutu) i religii (która przedstawia Absolut jako Boga); każdy

polski filozof narodowy bez wyjątku utożsamiał heglowski Absolut z Bogiem chrześcijańskim

dziedziny filozoficzne

poszczególne domeny filozofii, składające się na filozofię ogólnie rozumianą; historycznie pierwszą parcelację dyscyplin filozoficznych przedstawił Arystoteles, choć już w jego czasach znany był inny podział, zaproponowany przez szkoły hellenistyczne (stoików, epikurejczyków i sceptyków), dzielący filozofię na: etykę, logikę i fizykę; obecnie mówi się o sześciu klasycznych dyscyplinach filozoficznych, a więc tych dziedzinach wiedzy, które nie stały się niezależnymi naukami (są to: etyka, estetyka, epistemologia, aksjologia, metafizyka, ontologia); oprócz nich uprawiane są filozofie dedykowane poszczególnym naukom szczegółowym (np. filozofia prawa, filozofia historii)

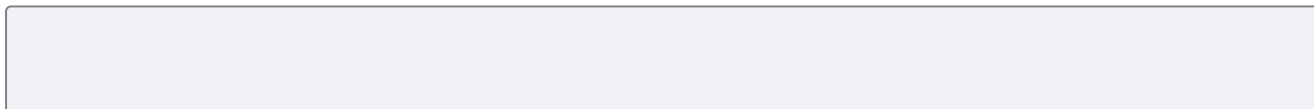
historiozofia (filozofia historii, filozofia dziejów)

dziedzina filozofii zajmująca się filozoficznym namysłem nad dziejami (historią); w odróżnieniu od naukowej historii nie zajmuje się badaniem i analizowaniem pojedynczych faktów, lecz szuka głównych mechanizmów i powtarzających się motywów w dziejach ludzkich; pyta o sens i cel ogólnie rozumianej historii, stara się także (na mocy odkrywanych w dziejach praw i tendencji) wnioskować o tym, jak będzie wyglądała przyszłość

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Obejrzyj poniższą prezentację. Rozważ kolejne fazy heglowskiej historiozofii. Oceń, czy zaprezentowany w niej proces wydaje ci się logiczny i spójny.

Cztery fazy historiozofii Hegla

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ułóż fazy heglowskiej historiozofii od najstarszej do najnowszej.

rzymska

grecka

pruska

wschodnia

Ćwiczenie 2

Połącz trzy heglowskie stopnie ducha z ich reprezentacjami.

Duch subiektywny

Człowiek

Duch obiektywny

Naród

Duch absolutny

Bóg

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Poniższy tekst dotyczy *Wykładów z filozofii dziejów* Hegla. Uzupełnij go o poprawne możliwości.

Hegel zapowiadał, że poświęci historiozofii osobną rozprawę. Nie zdążył jej jednak napisać, gdyż w roku zmarł na . Opracowaniem dzieła *Wykłady z filozofii dziejów* zajął się więc jego uczeń , który odpowiednio skompilował notatki do wykładów autorstwa filozofa i notatki jego studentów. Wydaniem tej pracy zajął się zaś , który wydawał pośmiertną edycję dzieł wielkiego filozofa.

Ćwiczenie 5

W poniższej tabeli znajdują się heglowskie twierdzenia dotyczące Absolutu. Oceń ich prawdziwość.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Absolut jest inaczej nazywany duchem absolutnym.	☐	☐
Absolut, w każdym sposobie jego rozumienia, jest nazywany Bogiem.	☐	☐
Próbą przeniknięcia Absolutu zajmują się trzy sfery ludzkiej działalności: filozofia, religia i sztuka.	☐	☐
Absolut jest agregatem duchów subiektywnych.	☐	☐
Absolut jest inaczej nazywany duchem subiektywnym.	☐	☐

Ćwiczenie 6

Dzieło Augusta Cieszkowskiego, w którym opisał swe poglądy na temat filozofii dziejów, nosiło tytuł...

- ☐ *Wstęp do historiozofii.*
- ☐ *Nauka nowa.*
- ☐ *Prolegomena do historiozofii.*
- ☐ *Wykłady z filozofii dziejów.*

Ćwiczenie 7

Własnymi słowami wyjaśnij, czym jest filozofia dziejów.

Ćwiczenie 8

Własnymi słowami wyjaśnij, co oznacza stwierdzenie, że Absolut „przegląda się w historii”.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Historiozofia Hegla

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

7. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Uczeń:

1) objaśnia kluczowe tezy heglowskiej historiozofii;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Zdefiniujesz, czym jest filozofia dziejów.
- Poznasz jedną z najpopularniejszych i najważniejszych koncepcji historiozoficznych.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób niemiecki filozof rozumiał proces dziejowy.
- Określisz miejsce rozważań historiozoficznych w systemie Hegla.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje, czym jest filozofia dziejów;
- poznaje jedną z najpopularniejszych i najważniejszych koncepcji historiozoficznych;
- analizuje, w jaki sposób niemiecki filozof rozumiał proces dziejowy;
- określa miejsce rozważań historiozoficznych w systemie Hegla.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Historiozofia Hegla”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 1-3 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel prosi uczniów o połączenie się w pary, a następnie na tablicy zapisuje hasło: *Historiozofia*. Uczniowie wykonują mapę myśli, zapisując na kartkach swoje pomysły w wyznaczonym czasie. Wybrana para zapisuje na tablicy swoje propozycje wokół postawionego problemu, po czym są one uzupełniane przez pozostałe pary, których pomysły nie zostały jeszcze zapisane.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Prezentacja multimedialna”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Obejrzyj poniższą*

prezentację. Rozważ kolejne fazy heglowskiej historiozofii. Oceń, czy zaprezentowany w niej proces wydaje ci się logiczny i spójny. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 4. Uczniowie w zespołach dwuosobowych wspólnie rozwiązują zadanie. Omówienie odpowiedzi na forum klasy.
4. Następne ćwiczenie nr 5, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.
5. Uczniowie wykonują ostatnie ćwiczenie nr 6. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 7 i 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.